

*МЕДІАОСВІТА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ:
ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ*

Незважаючи на те, що вже протягом значного часу в світі розробляється теорія та практика медіаосвіти, остаточної визначеності в цьому терміні ще немає.

Важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти відіграло ЮНЕСКО. Вважається, що вперше термін «медіаосвіта» був вжитий у 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення.

Хоча деякі вчені вважають, що першу навчальну програму з медіаосвіти розробив канадський учений М. МакЛюен у 1959 р., а активне застосування медіаосвіти в навчально-виховному процесі розпочалося в 1960-х роках у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції. При цьому завдання медіаосвіти було сформувати інформаційну культуру та підготувати до життя в інформаційному суспільстві [Гуріненко І. Ю., 2009: 182; за Литвин А.].

В документах ЮНЕСКО вказується, що медіаосвіта - це навчання теорії та практичним умінням для опанування сучасними мас-медіа, які розглядаються як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких як, наприклад, математика, фізика чи географія [Media Education, 1984: 8; за Федоров А.В., 2003 та Жилавская И.В., 2009: 82]. Як бачимо, фахівці ЮНЕСКО чітко відокремлюють опанування медіа від їх використання як знаряддя при навчанні іншим наукам.

Вважається, що медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа (друкованими, графічними, звуковими, візуальними, тощо) і різними технологіями. Вона має дати людям можливість зрозуміти, як масова комунікація використовується в їхніх соціумах, навчитися використовувати медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує знання того, як: 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти; 2) визначати джерела ме-

діатекстів, їх політичні, соціальні, комерційні, культурні інтереси, їх контекст; 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, що розповсюджують медіа; 4) добирати відповідні медіа для створення та розповсюдження власних медіатекстів та набуття зацікавленої в них аудиторії; 5) отримання можливості вільного доступу до медіа як для сприйняття, так і для продукції. На думку фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта є частиною основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та є інструментом підтримки демократії. При цьому медіаосвіта рекомендується для запровадження в національні навчальні плани всіх держав, у систему додаткової, неформальної та «пожиттєвої» освіти [Recommendations..., 1999: 273-274. Reprint in: Outlook..., 2001: 152; по <http://edu.of.ru/medialibrary/>]. Тут особливо важливою є думка про те, що медіаосвіта належить до основних прав людини і що вона повинна тривати, вдосконалюватися протягом усього життя.

На думку Л. Мастермана, «центральною та об'єднуючою концепцією медіаосвіти (media education) є репрезентація (representation). Тобто згідно з цим поглядом, медіа не відображають дійсність, а представляють її. А головною метою медіаосвіти є «денатуралізація» медіа. Медіаосвіта є насамперед дослідницьким процесом, який базується на ключових концепціях, що в основному є аналітичними інструментами, а не альтернативним змістом. Ці ключові концепції включають: denotation (означення), connotation (асоціацію), genre (жанр), selection (відбір), nonverbal communication (невербальну комунікацію), media language (мову медіа), naturalism and realism (природність та реальність), audience (аудиторію), construction (конструкцію), mediation (медіасприйняття), representation (репрезентацію), code/encoding/decoding (код, декодування, кодування), segmentation (сегментацію, виділення), narrative structure (сюжетну структуру), ideology (ідеологію), rhetoric (риторику), discourse (промову, мову), and subjectivity (суб'єктивність). Л. Мастерман вважав, що медіаосвіта продовжується усе життя людини і має на меті не просто критичне розуміння (critical understanding), а й критичну автономію (critical autonomy) [Masterman, L., 1997: 40-42; Masterman L., 1988; за Федоров А.В., 2003 та Федоров А. Терминологія...]. Близькі до цього погляди висловлювала американська дослідниця П. Офдерхейд. Вона вважала, що медіаграмотність спрямована на розвиток у людини «критичної автономії відносно медіа. Головним у медіаграмотності є широкий спектр інформування в громадянській, соціальній, споживачькій сфері, стосовно критичного сприйняття та творчості» [Kubey, R. (Ed.), 1997: 79; за Федоров А. Терминологія...]. Головним у цьому погляді, безперечно, є не роль медіа (відбиття чи репрезентації), а активне ставлення людини до пізнання медіа. Медіа тут виступають

Короткий огляд

самостійним утворенням, відносно якого важливо зберігати самостійність та сприймати його критично.

Можна виділити ще кілька принципів медіаосвіти за Л. Мастерманом [Masterman L., 1997: 15-68; за Федоров А.В., 2010: 28 та Жилавская И.В., 2009: 87-88]. Медіаосвіта представляється як серйозна та важлива область, що пов'язана з більшістю соціальних структур демократичного суспільства. Вона актуальна, втілює принцип «тут і зараз» у широкому ідеологічному та історичному контексті. Зміст у медіаосвіт означає розвиток варіативних аналітичних інструментів. Її ефективність може бути оцінена двома основними критеріями: здатністю учнів застосовувати своє критичне мислення у нових ситуаціях і кількістю зобов'язань і мотивацій, висловлених ними щодо до медіа. А ідеальна оцінка медіаосвіти, за Л. Мастерманом, це самооцінка учнів. Крім того, медіаосвіта намагається змінити відносини між учнем і вчителем, даючи можливість діалогів, тобто це швидше діалог, ніж дискусія. Таким чином, медіаосвіта розвиває більш відкритих та демократичних педагогів, в^{на} спрямована переважно на групове навчання. Складається медіаосвіта з «критичної практики» і «практичної критики».

Л. Мастерман виділив та обгрунтував сім причин актуальності медіаосвіти у сучасному світі. 1. Високий рівень споживання мас-медіа та насиченість сучасних суспільств їх продуктами- 2. Ідеологічна важливість медіа та їхній вплив на свідомість аудиторії. 3- Швидке зростання кількості медійної інформації, посилення механізмів управління нею та її розповсюдження. 4. Інтенсивність проникнення медіа в основні демократичні процеси. 5. Зростання значущості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях. 6. Необхідність навчання школярів^{іб/ст}УД^{ентш} 3^еРієиґашею на відповідність сучасним вимогам. 7. Національні та міжнародні процеси приватизації інформації, що пришвидшуються- Д^е «^{их} причин І. Жилавська додала ще одну: «пожовтіння» мас-медіа та зниження загального рівня медійної продукції, яке, як зворотну реакцію, викликає до життя потребу в освітніх технологіях в галузі мас-медіа [Masterman L., 1988; за Жилавская И.В., 2009: 73-74]. Зрозуміло, що інформаційна революція та глобалізація зробили наше сприйняття світу в значній мірі залежним від того, як його подають медіа. На жаль, медіа відповідним ч^я Н^{ом} не^в вщреагували на збільшення відповідальності, їхні матеріали часто не перевіряються належним чином, містять елементи маніпуляції та підтасовок. У цих умовах медіаосвіта є шляхом до того, щоб озброїти людину можливістю самозахисту від недобросовісної медіаінформації.

Л. Мастерман також виділив чотири найважливіших області медіаосвіти: 1) авторство, власність і контроль у сфері « > », 2) способи досягнення ефекту впливу (тобто способи кодування інформації) медіатексту,

репрезентація навколишнього середовища через медіа; 4) аудиторія медіа [Жилавская И.В., 2009: 88]. Можна було б додати ще й особливості самих медіа як каналів передачі інформації.

Інший американський вчений Р. Кьюбі бачить мету медіаосвіти у тому, щоб «дати учням розуміння того, як і чому медіа відображають суспільство і людей», а головне «розвивати аналітичні здібності і критичне мислення відносно медіа» разом з вивченням їх мови [Kubey, R. (Ed.), 1997: 40-42; Kubey, R., 1998: 27; за Федоров А.В., 2010 та Федоров А. Терминология...].

Видатний теоретик медіа Дж. Гербнер розумів медіаосвіту як формування широкої коаліції «для розширення свободи та розмаїття комунікації, для розвитку критичного розуміння медіа як нового підходу до ліберальної освіти» [Gerbner G., 1995; за Жилавская И.В., 2009: 81].

С. фон Файлітзен особо вказує, що медіаосвіта означає критичне мислення (critical thinking), суттєвим елементом розвитку якого є створення учнями власної медіапродукції. На його думку, медіаосвіта потрібна для активної участі як в демократичному процесі, так і в процесі глобалізації. Вона має засновуватися на вивченні всіх видів медіа [Feilitzen S. von., 1999: 24-26; за Федоров А.В., 2003]. Цікавим тут є твердження, що створення медіапродукції є необхідним елементом у процесі медіаосвіти. Дійсно, десакралізація медіа, набуття учнями навичок журналістики, коли вони дізнаються про механізм та «кухню» того, як створюються медіа, має сприяти встановленню незалежного та критичного погляду на їх контент.

Аналогічного погляду дотримується К. Тайнер. Серед шляхів використання аудіовізуальних медіа він пропонує: аналіз медіапродукції (розвиток критичного мислення), який може мати міждисциплінарний та інтерактивний характер; участь у створенні навчальної медіапродукції, що передбачає спільний вибір теми, змісту, концепції, шляхів драктичної реалізації проекту; розроблення критеріїв оцінювання, яке здійснюють спільно вчителі й учні тощо [Новикова А. А., 2001: 87-88; за Литвин А.].

Також є думка, що медіаосвіта - це вивчення медіа. Причому воно відрізняється від навчання за допомогою медіа. Медіаосвіта одночасно пов'язана з пізнанням того, як створюються і розповсюджуються медіатексти, а також з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації та оцінки їх змісту. Для порівняння вивчення медіа (media studies), як правило, пов'язується з практичною роботою зі створення медіатекстів. І медіаосвіта, і вивчення медіа спрямовані на досягнення цілей медіаграмотності (media literacy) [Dorr, A., 2001: 9494; за Федоров А.В., 2003]. Закономірною тут виглядає побудова медіаосвіти як від навчання за допомогою медіа, так і від вивчення самих медіа. Чіткою також є вказівка на мету медіаосвіти: досягнення медіаграмотності.

Короткий огляд

Британські вчені К. Безелгет та Е. Харт вважають, що медіаосвіта має ґрунтуватися на вивченні шести ключових понять: «агентства медіа / media agencies» (аналіз системи функціонування, цілей, тощо джерел інформації, які створюють і розповсюджують медіатексти), «категорії медіа / media categories» (аналіз типів медіатекстів - за видами, жанрами тощо), «технології медіа / media technologies» (аналіз технологічного процесу створення медіатекстів), «мова медіа / media languages» (аудіовізуальні засоби вираження, коди та знаки, стиль і т.п. медіатекстів), «аудиторії медіа / media audiences» (аналіз типології аудиторії, рівня сприйняття медіатекстів), «репрезентації медіа / media representations» (аналіз конкретного представлення авторами / джерелами інформації / агенціями змісту в медіатекстах) [Hart A., 1991: 13; за Федоров А.В., 2010]. Можна було б додати, що доцільним є аналіз специфіки самих комунікаторів (і окремих видів медіа, і журналістів), а також ефектів, що спричиняють медіа.

Один із активістів медіаосвіти Б. Мак-Махон звернув увагу на її морально-демократичний аспект. Він пише, що «в епоху тероризму та війн ХХІ століття медіаосвіта молоді стає важливою вимогою демократичного суспільства» [McMahon B., 2003: 3; за Жилавская И.В., 2009: 81].

У Росії провідним теоретиком медіаосвіти є О. В. Федоров. Він проаналізував різні визначення медіаосвіти (Медиаобразование, media education, education aux medias, medienpädagogik, educación para los medios) та провів опитування фахівців з різних країн світу з цього приводу. Крім того, він на основі вивчення поглядів західних вчених [Bazalgette C, Bevort E., Savino J. (Eds.), 1992: 187-190; Gönnet J., 2001: 7-25; Masterman L., 1997: 20-31; Piette J. & Giroux L., 1997: 89-134, та ін.] виділив вісім теорій медіаосвіти [Федоров А.В., Новикова А.А., 2002: 149-158; Федоров А.В., 2003].

Він вважає, що єдиної теорії медіаосвіти у світі не було і немає. Аналіз восьми теорій, виділених О. Федоровим показує їх незаперечне походження від відповідних теорій масової комунікації. Які ж саме теорії були названі?

Перша - ідеологічна теорія медіаосвіти. Її прихильники вважають, що медіа маніпулює громадською думкою, зокрема в інтересах визначених класів, рас та націй. Дитяча аудиторія є найлегшою мішенню впливу медій. Тому пріоритетною метою медіаосвіти є спонукання аудиторії до зміни системи масової комунікації (якщо це демократична країна) або, навпаки, переконувати, що система мас-медіа найдосконаліша (якщо це авторитарна країна). Стверджується, що у 1960-х - першій половині 1980-х років вона існувала у двох варіантах: західному та східноєвропейському. Відповідно основна увага приділялася критичному аналізу політичних, соціальних та економічних аспектів медіатекстів своїх країн, а особливо критичний підхід практикувався до аналізу медіатекстів ворожого табору. О. Федоров

вважає, що на сьогодні ідеологічна теорія частково втратила свої позиції та класовий підхід змінений на національно-регіональний та соціально-політичний. Тобто країни третього світу намагаються захиститися від американської маскультури.

Друга - протекціоністська (ін'єкційна, захисна, щепленева) теорія медіаосвіти. Ця теорія також називається протекціоністською (захист від шкідливого впливу медіа), громадянського захисту (те саме), культурних цінностей (які протиставляються контенту медіа). Назва й опис свідчать, що за основу тут взята теорія кулі. Прихильники цієї теорії вважають, що медіа здійснюють сильний та негативний вплив на аудиторію. Зокрема, діти сприймають зображення насилля на екрані за зразок, який запроваджують у реальному житті. Аудиторія тут є масою пасивних споживачів, не здатною зрозуміти сутність медіаповідомлень. Метою медіаосвіти є пом'якшення негативного ефекту сильного залучення до медіа. Педагоги показують різницю між реальним та віртуальним життям, протистоять негативному медіаконтенту. Основна увага приділяється проблемам негативного зображення насильства та сексизму.

Третьою є теорія медіаосвіти як джерела задоволення потреб аудиторія. Вже з назви видно, що основні ідеї кальковані від теорії користі та задоволення (як причин звернення аудиторії до медіа. Тут визнається, що вплив медіа на аудиторію обмежений, учні можуть самі обрати та оцінити медіатекст відповідно до своїх потреб. Таким чином, мета медіаосвіти полягає в тому, щоб допомагати учням використовувати медіа з максимальним ефектом.

Четверта теорія названа практичною теорією медіаосвіти. Ще використовують назву «медіаосвіта як таблиця множення» (мається на увазі таке ж автоматичне вміння працювати з медіа, як і рахувати за допомогою таблиці множення). Вплив медіа тут також визнається обмеженим, а основним завданням є навчити школярів використовувати медіаобладнання. Тобто головна увага приділяється вивченню технічної сторони та навчанню використання приладів, в тому числі і для створення власного медіаконтенту. Звідси гуртки операторів, фотографів, комп'ютерників тощо.

П'ята - естетична чи художня теорія медіаосвіти. Її походження йде, мабуть, від культурологічної теорії масової комунікації. Метою медіаосвіти є допомога аудиторії в розумінні основних законів та мови медіа як різновиду мистецтва, розвивати естетичне сприйняття та смак, здатність до кваліфікованого аналізу медіатекстів. Тому основний зміст медіаосвіти спирається на вивчення мови медіакультури, її історії, авторського світу творців. Педагоги навчають школярів критичному аналізу художніх медіатекстів, їх інтерпретації та кваліфікованій оцінці. Л. Мастерман вважає, що художня теорія медіаосвіти є дискримінаційною через те, що проголошує

своєю метою розвиток здатності до кваліфікованого судження тільки по щодо спектра мистецтва в медіаінформації. Він вважав, що питання оцінки якості медіатексту не повинні бути центральними в медіаосвіті. Головна ж мета - допомогти учням зрозуміти механізм функціонування медіа, те, чий інтереси вони захищають, як зміст медіатекстів віддзеркалює реальність, як він сприймається аудиторією [Masterman L., 1997: 22-25; за Федоров А.В., 2003].

Шостою О. Федоров називає семіотичну теорію медіаосвіти. Звичайно, вона ґрунтується на працях структуралістів. Медіапедагоги цього напрямку стверджують, що медіа часто намагаються приховати знаковий характер своїх текстів. Таким чином. Роль медіаосвіти допомогти пасивній аудиторії правильно читати тексти медіа. Основним змістом навчання стають коди та «граматика» медіатексту, тобто мова медіа, а стратегією - навчання правилам декодування медіатексту, опис його змісту, асоціацій, особливостей мови тощо. При цьому знаковий характер мають будь-які тиражовані предмети, наприклад, туристичні путівники, обкладинки журналів. «Непрозорість» тексту пояснюється ще й тим, що медіа не відображають реальність, а представляють її.

Сьоомою теорією медіаосвіта репрезентується як засіб формування критичного мислення. Медіа тут представлені як четверта влада, котра може диктувати пріоритети (порядок денний) для аудиторії. Метою медіаосвіти є захист аудиторії від маніпуляційного впливу медіа, навчання орієнтації в медійному потоці. Педагог у процесі занять вивчає з учнями вплив медіа на індивідів та суспільство за допомогою кодів (символів), розвиває критичне мислення стосовно медіаматеріалів. Вважається, що аудиторія в умовах надлишку інформації потребує орієнтира, має бути навчена сприймати та аналізувати інформацію, повинна мати уявлення про механізми та наслідки впливу медіа. Учні мають уміти розпізнавати односторонню чи перекручену інформацію (особливо телевізійну, бо вважається, що та має більший вплив). Вони повинні знаходити різницю між загальновідомими фактами і такими, що потребують перевірки; визначати надійність джерела інформації; допустимі та недопустимі твердження; різницю між головною та другорядною інформацією; ангажованість суджень; недоведені аргументи; логічну несумісність тощо. Тобто в учнів виробляється імунітет до бездоказовості, замовчування, брехні. Метою є людина, підготовлена до сприйняття інформації мас-медіа, здатна повноцінно зрозуміти та проаналізувати її, протистояти маніпуляційним впливам. О. Федоров наводить думку директора медіаосвітнього центру CLEMI Ж. Гонне, який вважав, що головне - допомогти учням стати вільними, толерантними громадянами демократичного суспільства, які мають автономне мислення [Gönnel J., 1997: 10; Gönnel J., 2001: 24; за Федо-

ров А.В., 2003]. Аналогічної позиції дотримується британський дослідник Р. Фергюсон [Gönnert J., 1997: 16-17; за Федоров А.В., 2003].

Восьмою називається культурологічна теорія медіаосвіти. Її прихильники вважають, що медіа пропонує, а не нав'язує інтерпретацію текстів. Аудиторія завжди перебуває у процесі діалогу з медіатекстами та їхнього оцінювання. Аудиторія самостійно аналізує контент, вкладає в нього свою інтерпретацію. Головною метою медіаосвіти є допомогти учням зрозуміти, як медіа можуть збагатити сприйняття, знання тощо.

О. Федоров спробував згрупувати теорії медіаосвіти. До захисних він відніс ін'єкційну, ідеологічну та естетичну. В усіх цих випадках педагоги мають намагатися охороняти учнів від шкідливого впливу медіа. Противники цих підходів говорять про те, що не беруться до уваги смаки та потреби учнів. До аналітичного підходу належать теорії критичного мислення, семіотична та культурологічна. У цілому зроблений висновок, що в концепціях медіаосвіти переважають виховні, навчальні та креативні підходи до використання можливостей медіа. О. Федоров виділив такі типові етапи цих теорій: 1) отримання знань про історію, культуру, мову та теорії медіа (освітня складова); 2) розвиток сприйняття медіатекстів, розуміння їхньої мови, активізація уявлення, зорової пам'яті, розвиток різних видів мислення (у тому числі критичного, логічного, творчого, образного, інтуїтивного), вмінь усвідомленого розуміння ідей (моральних, філософських проблем тощо), образів тощо; 3) розвиток креативних практичних умінь на матеріалі медіа. Усі ці етапи бути подані в комплексі, інакше медіаосвіта матиме однобокий характер [Федоров А.В., Новикова А.А., 2002: 149-158; Федоров А.В., 2003].

О. Федоров провів опитування вчителів з метою з'ясувати популярність тих чи тих теорій медіаосвіти. За його даними, на першому місці опинилася 'Ійор'тя"розвитку критичного мислення та автономності особистості відносно медіатекстів (63,16 %); на другому - естетична (57,89 %); на третьому - ідеологічна (50,88 %); четвертому - культурологічна (43,86 %); на п'ятому - практична (43,86 %); шостому - семіотична (36,84 %); сьомому - захисна, протекціоністська (35,09 %); на восьмому - розвитку демократичного мислення (35,09 %); дев'ятому - задоволення потреб аудиторії (33,33 %) [Федоров А.В., 2004]. Як бачимо, російські вчителі надають явну перевагу питанням формування критичного погляду на матеріали медіа та виховання особистості, яка розуміє свою автономність від медіа.

Треба відзначити, що сама собою спроба узагальнити та систематизувати теоретичні напрацювання вчених різних країн, без сумніву, позитивна. Але в цьому випадку досліднику явно бракувало знань з основних теорій масової комунікації. Поза увагою залишилися, наприклад, більш пізні та більш пристосовані до сьогодення теорії лідерів думок,

гейткіперів, спіралі мовчання, пізнання, навчання та багато інших. Саме вони показують механізми дії медіа та досягнення ними ефектів. Розуміння таких механізмів, на наш погляд, є обов'язковою частиною медіаосвіти.

Кілька потужних центрів медіаосвіти існують у Російській Федерації. Згідно з поглядами російських колег, медіаосвіта - це напрям у педагогіці, який вивчає «закономірності масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео тощо). Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, опанувати способи спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів» [Российская педагогическая энциклопедия, 1993: 555; за Федоров А.В., 2004 та Федоров А.В., 2010].

Майже дослівно повторює це визначення «Психолого-педагогічний словник» [Психолого-педагогический словарь, 1998: 241; за Федоров А.В., Новикова А.А., 2002: 149-158].

Один із засновників російської медіаосвіти Ю. М. Усов вважав, що це процес розвитку особистості засобами і на матеріалі мас-медіа [Усов Ю.Н., 1995: 16; за Федоров А. Терминология...]. Інший теоретик А. В. Шариков розуміє під медіаосвітою освіту в області масової комунікації, розуміння «таємниць та закономірностей цього надзвичайно важливого феномена» [Шариков А.В., 1990: 4; за Федоров А. Терминология...]. С.М. Пензін додає, що медіаосвіта не може обмежуватися навчанням аудиторії грамотності, на його думку, необхідний «синтез естетичного та етичного» [Пензин С.Н., 1987: 45; за Федоров А. Терминология...]. Як бачимо, більшість дослідників дотримується думки, що медіаосвіта має бути навчанням критичного сприйняття текстів, аніж здобуттям навичок інструментально-го використання медіа при вивченні інших наук.

За О. Федоровим, медіаосвіта - це процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінного сприйняття, інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіа техніки. Тобто людина повинна мати можливість та вміння активно використовувати інформаційне поле преси, радіо, телебачення, кінематографа, Інтернету. У зміст медіаосвіти він включає основи мистецтвознавства у медіасфері (види і жанри медіа, функції медіа в соціумі, мову медіа, історію медіа культури тощо), відомості про основні області застосування теоретичних знань (професійні мас-медіа, аматорська медіасфера, канали розповсюдження медіа тощо), практичні, творчі завдання на медіаматеріалі. Основним завданням медіаосвіти ставиться навчання того, як грамотно читати медіатекст; розвиток здатності самостійно сприймати та оцінювати інформацію,

розвиток самостійності суджень, критичного мислення, естетичного смаку; вміння інтегрувати знання та навички, отриманні при навчанні, в процесі сприйняття, аналізу та творчої діяльності та ін. Виділяються типові методи медіаосвіти: вербальні (розповідь, лекція, бесіда, діалог, обговорення, аналіз, дискусія тощо), наочні (перегляд аудіовізуального матеріалу), репродуктивні, дослідницькі, евристичні, проблемні, ігрові (моделювання художньо-творчої діяльності творців медіатекстів, імпровізація тощо). Також виділяються моделі медіаосвіти: освітньо-інформаційні (вивчення теорії та історії, мови медіакультури тощо), виховно-етичні (розгляд моральних, релігійних, філософських проблем на матеріалі медіа тощо), практико-утилітарні (практичне вивчення та застосування медіатехніки), естетичні (виховання художнього смаку на кращих зразках медіакультури), соціокультурні (розвиток творчої особистості в плані сприйняття, уяви, зорової пам'яті, інтерпретації, аналізу, критичного мислення стосовно медіатекстів будь-яких видів і жанрів тощо). Також виділені функції медіаосвіти: інформаційно-комунікаційна, просвітницька, пізнавальна, корекційна, соціальна, психологічна, культурологічна, естетична, етична, практико-орієнтована та ін. [Федоров А.В., 2001: 8; Федоров А.В., 2004; Федоров А.В., 2010].

О. Федоров вважав, що у медіаосвіті можна виділити такі основні напрями: 1) медіаосвіту майбутніх професіоналів - журналістів (преса, радіо, телебачення, Інтернет), кінематографістів, редакторів, продюсерів тощо; 2) медіаосвіту майбутніх педагогів в університетах, підвищення кваліфікації викладачів; 3) медіаосвіту як частину загальної освіти школярів та студентів, яка може бути інтегрована з традиційними дисциплінами, або викладатися автономно; 4) медіаосвіту у закладах додаткової освіти або рекреаційних центрах; 5) дистанційну медіаосвіту школярів, студентів та дорослих за допомогою радіо, телебачення, Інтернету; 6) самостійну, безперервну медіаосвіту, що здійснюється протягом всього життя людини [Федоров А.В., 2003].

Серед основних умов розвитку процесу медіаосвіти О. Федоров виділяв: загальну орієнтацію на розвиток особистості (включаючи формування естетичної свідомості, художнього сприйняття, смаку тощо); розвиток критичного мислення, творчих потенцій індивідуальності у руслі гуманізму); урахування психологічних особливостей, реальних інтересів молодіжної та дитячої аудиторії; розробку критеріїв розвитку медіасприйняття та здатності до критичного, творчого ставлення до медіа; удосконалення моделей, програм, методик, форм проведення занять з школярами та студентами на матеріалі медіа; модернізація матеріально-методичної бази освіти; включення до вищівських та шкільних програм курсів, що пов'язані з медіаосвітою. Сама ж система медіаосвіти включає: цільові установки на розвиток

особистості; компонентність (складові системи: педагоги, учні, засоби навчання та виховання, педагогічну модель, формування цілісного сприйняття та аналізу медіатекстів, індивідуального творчого і критичного мислення, знайомство з основними етапами історії медіакультури); структурність (взаємозв'язок компонентів системи, логічна обґрунтованість етапів моделі, доміанти інтелектуального над емоційним); функціональність (змістова частина, проблемна, евристична, ігрова методика проведення занять); комунікаційність (співвідношення моделі, програми, методики з сучасною соціокультурною ситуацією); практична реалізація і результативність. Також виділені підходи до медіаосвіти: інтегрований підхід (через традиційні предмети літератури, зображального мистецтва, історії, музики тощо); факультативний підхід (створення мережі гуртків, клубів, секцій тощо); спеціальний підхід (створення спеціальних курсів та спецкурсів) [Федоров А.В., Новикова А.А., 2002: 149-158].

Інша російська дослідниця І.В. Жилавська розглядала медіаосвіту як набір засобів та методів навчання молоді самостійному сприйняттю продуктів медійного виробництва. Наводиться погляд А.П. Короченського, який підкреслював: «у наші дні дедалі більше розповсюдження отримує широке розуміння медіаосвіти як розгорнутої, довгострокової суспільно-просвітницької діяльності. Його симпатки розуміють під медіаосвітою перш за все неперервний розвиток в суспільстві культури адекватного раціонально-критичного сприйняття змісту медійних текстів та самостійної оцінки діяльності мас-медіа - інформаційної культури, заснованої на демократичних та гуманістичних ідеалах та цінностях, на повазі до принципу культурного розмаїття [Короченский А.П., 2003: 187—188; за Жилавская И.В., 2009: 9]. Як одна з умов розвитку ідеї медіаосвіти розглядається трансформація ролі індивіда від об'єкта впливу до активного учасника суспільних процесів, розвиток суспільного діалогу, інститутів громадянського суспільства. Соціальними передумовами розвитку системи медіаосвіти називаються здатність і готовність різних соціальних груп та окремих індивідів до сприйняття глобальних проблем через мас-медіа. Йдеться про створення інформаційного середовища, в якому забезпечений загальний доступ до інформації (офіційної, правової, муніципальної, екологічної, ділової, споживацької, інформації для дітей та юнацтва), що є суспільним надбанням. У цих умовах здійснюється розвиток інформаційної інфраструктури в інтересах освіти, науки, культури та комунікацій, а також співробітництво держави, бізнесу та неурядових організацій для досягнення громадської згоди та реалізації принципу соціального договору. Медіаосвіта також вже сьогодні може стати одним із потужних інструментів профілактики асоціальної поведінки молоді, запобігання розповсюдженню шкідливих впливів у молодіжному середовищі. Дослідниця медіаосвіти І.А. Фатеева вважає,

що цей термін означає «всі цілеспрямовані та систематичні дії, що призначені для задоволення освітніх потреб, які породжуються фактом існування мас-медіа [Фатеева І.А., 2007: 270; Жилавская І.В., 2009: 83]. А Я. М. Засурський та О. Л. Вартанова виробили формулу: медіаосвіта = захист від мас-медіа + підготовка до аналізу мас-медіа + розуміння сутності та функцій мас-медіа + усвідомлена участь у медіакультурі. Сама І. Жилавська вважає, що медіаосвіта - це сукупність системних дій суб'єктів медіаосвітньої діяльності, спрямованих на формування особистості, яка має культуру спілкування з мас-медіа, ґрунтуючись на гуманістичних ідеалах та цінностях. А в широкому сенсі медіаосвіта - це освіта у сфері медіа. Під медіаосвітньою діяльністю мається на увазі цілеспрямовані дії журналістів, медіа менеджерів, педагогів, інших членів соціуму, які забезпечують реалізацію завдань медіаосвіти. Завдання медіаосвіти полягають у тому, щоб навчити молоду людину грамотно «читати» медіатекст; розвинути здібності до сприйняття та аргументованої оцінки медіаінформації, самостійності суджень, критичного мислення, прищепити естетичний смак; допомогти інтегрувати знання та вміння, отриманні на різних заняттях, при сприйнятті, аналізі інформації, творчій діяльності; виявити і сформувати через медіадіяльність та медіаактивність особистості її соціальну та громадянську відповідальність. До загальних завдань медіаосвіти додаються завдання, що стоять перед самими медіа, із залучення аудиторії, підвищення її медіаграмотності та створення сприятливого медіасередовища. Взагалі, медіаосвіта у ціннісній системі координат представляється як інститут громадянського виховання. Її предметом є взаємодія людини з медіа, система знань та вмінь, необхідних людині для повноцінного сприйняття та аналізу медіатекстів, для соціокультурного розвитку творчої особистості. Виділяється також поняття медіаграмотності, під яким І. Жилавська розуміє вміння аналізувати та синтезувати медійну реальність, вміння «читати» медіатекст, здатність використовувати медійну техніку, знання основ медіакультури, тобто результат медіаосвіти [Жилавская І.В., 2009: 9, 81-87]. Як бачимо, з останнього визначення випало головне: критичне сприйняття інформації, здатність протистояти маніпуляційним впливам.

Визначену увагу дефініції та проблемам медіаосвіти приділяли й українські вчені. А. Литвин вважає, що медіаосвіта - це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого - медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень. При цьому він ґрунтується на думці С. У. Гончаренко: «Основним завданням медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття й розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу на психіку тощо» [Гончаренко С., 1997: 203; Литвин А. Завдання...]. Хоча і висловлює спірне судження стосовно того, що у порівнянні з традиційним навчанням,

медіаосвіта більше спрямована не на логічну, а на чуттєву сторону пізнання. Наводиться також визначення з сучасної «Енциклопедії освіти», де медіаосвіта - це «технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) і об'єктом (масовою аудиторією), а саме: друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет» [Задорожна І Т., Кузнецова Т. В., 2008: 481; за Литвин А. Завдання...]. Звичайно, таке формулювання абсолютно неправильне. Автори плутають медіаосвіту та власне мас-медіа. На думку ж самого А. Литвина, завданням медіаосвіти є формування критично мислячої, соціально активної комунікативної особистості, яка вільно й осмислено орієнтується в медіапросторі. А. Хуторський вважає, що найважливішими аспектами медіаосвіти є: пошук потрібної інформації в різних джерелах; встановлення зв'язків між різними інформаційними джерелами; виділення головного в інформаційному повідомленні; добування з інформації необхідних даних, їх систематизація; розуміння спрямованості інформаційного потоку, мети комунікації; виявлення помилок, які спотворюють одержану інформацію; сприйняття і розуміння різних точок зору на одне повідомлення; створення власних аргументованих висловлювань відносно повідомлення; складання рецензій на інформаційні повідомлення; перетворення одного виду інформації на інший (вербальну на візуальну); перетворення інформації, виходячи з особливостей аудиторії; визначення форми викладу інформації, адекватної її змісту; оволодіння найпростішим інструментарієм роботи з інформацією [Хуторской А. Современная дидактика. - СПб.: Питер, 2001. - 536 с; за Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки]. А. Литвин вважає, що на початку ХХІ ст. зміст і мета медіаосвіти дещо трансформувалися. Виникнення нових медіа призводить до того, що медіаосвіта сприяє переходу до елементів загальної теорії комунікацій: таке навчання дозволяє оволодіти цілісною картиною засобів створення, принципів роботи і впливу сучасних медіа на становлення особистості. До числа базових цілей медіаосвіти входять: розвиток комунікативних здібностей учнів; формування критичного мислення; навчання сприйманню інформації, перекодуванню візуального образу у вербальну знакову систему; оцінювання якості інформації, вироблення вмінь вибирати при «споживанні» інформації з мас-медіа; підвищення загальнокультурного рівня особистості [Тверезовська Н. Т., 2002; за Литвин А. Завдання...]. А. Литвин пропонує таку послідовність етапів медіаосвіти: оволодіння технічними засобами нових медіа; навчання сприймати інформації з екрану; навчання оцінювати якість інформації; формування критичного мислення учня; навчання емоційного сприйняття творів сучасної медіакультури; розкриття технології створення

й інтерпретації інформації; творчість за допомогою засобів нових медіа. Він вважає, що у навчальних закладах України у процесі інформаційної підготовки майбутніх фахівців необхідно сформувати такі вміння: орієнтуватися в сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів засобів масової інформації; розрізняти інформацію за рівнем впливу на особистість, аналізувати й оцінювати медіаповідомлення; розшифровувати та використовувати закодовану в медіаповідомленнях інформацію; знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації; розрізняти та застосовувати методи організації професійної діяльності з використанням технології мультимедіа; збирати, обробляти, зберігати та передавати інформацію з урахуванням пріоритетів професійної діяльності; самостійно створювати медіаповідомлення в галузі професійної діяльності. Оскільки сучасна медіаосвіта тісно пов'язана з інформатизацією навчального процесу, безумовно, методологічні та методичні проблеми їх упровадження мають вирішуватися комплексно. При всіх перевагах інформаційно-комунікаційних технологій існує небезпека виникнення "псевдоінформаційної" технології навчання, коли робота з мультимедіа в межах різних дисциплін стає самоціллю, а не засобом досягнення навчальної мети. Проте, як стверджує І. А. Зязюн, навіть з урахуванням негативних тенденцій у застосуванні сучасних комп'ютерних технологій чітко простежується їхня антропоцентрична природа [Зязюн І. А., 2009: 11; за Литвин А. Завдання...].

Треба відзначити, що 20 травня 2010 року постановою Президії Національної академії педагогічних наук України була схвалена Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Згідно з цією Концепцією медіаосвітою вважається частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. А медіаграмотність - це рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують. Метою медіаосвіти є формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих громад тощо). Її головними завданнями є сприяння формуванню: ме-

діаіунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів; рефлексії та критичного мислення як психологічних механізмів медіаграмотності, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа; здатності до медіаторчості для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, покращення якості міжособової комунікації та приязності соціального середовища, мережі стосунків і якості життя в значущих для особистості спільнотах; спеціалізованих аспектів медіакультури: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа, та сучасних напрямів медіаарту тощо. На думку фахівців АПН України, пріоритетними напрямками розвитку в Україні ефективної системи медіаосвіти є: створення системи шкільної медіаосвіти, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл, сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів, напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для підлітків, упровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання, активізація гурткової роботи, фото-, відео-, анімаційних студій, інших поза-класних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування; розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної та психологічної освіти; активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів; організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, включаючи форми для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячі та молодіжні фестивалі, конкурси, проекти місцевого і всеукраїнського рівня для сприяння розвитку медіакультури і підтримки сис-

теми медіаосвіти; налагодження повноцінного суспільного діалогу з метою оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм.

В цілому, слід зауважити, що розуміння медіаосвіти зарубіжними та вітчизняними педагогами суттєво відрізняється. Якщо на Заході наголос робиться на формуванні автономної від медіа особистості, то в Україні - на опануванні медіаобладнанням та використанні можливостей медіа в навчальному процесі.

Ряд учених виділяють суміжні до медіаосвіти поняття. Так, О. Федоров виділяє дефініцію медіадидактики, яка, на його думку, є теорією медійного навчання, включаючи цілі, зміст, організаційні форми, способи і засоби, що допомагають розвитку медіаграмотності та медіакомпетентності. Медіакомпетентністю у свою чергу є сукупність мотивів особистості, її знань, умінь, здатностей, що сприяють вибору, використанню, критичному аналізу, оцінці, створенню і передачі медіатекстів у різних видах, формах і жанрах, аналізу складних процесів функціонування медіа у соціумі. Виділяється ще термін медіапедагогіки, під яким розуміється спеціальна галузь педагогіки, тобто наука про медіаосвіту і медіаграмотність. Вона розкриває закономірності розвитку особистості у процесі медіаосвіти [Федоров А.В., 2010].

Цікаво порівняти цю думку з поглядами українських вчених. На думку В. Робака медіапедагогіка - це сукупність усіх педагогічних концепцій, теорій, технологій і методик, які базуються на комплексному застосуванні медіа (включно з емпіричним досвідом, теоретичними положеннями та нормативними актами) [Робак В., 2002: 71; за Литвин А. Завдання...]. Він вважає, що є три основні рівні взаємодії мультимедіа та педагогіки: 1. Медіа як засоби набуття знань, умінь і навичок в освітньому процесі. Наприклад, під час уроку демонструються слайди, фільми, або використовуються аудіозаписи (це планується заздалегідь); під час навчального заняття студенти використовують комп'ютерну техніку для пошуку інформації; у системі дистанційної освіти слухачі засвоюють навчальний матеріал за допомогою комп'ютерів і мережевих технологій; 2. Медіа як предмет у виховному процесі. Наприклад, із метою формування світогляду, виховання в учнів певних моральних рис та якостей, під час навчальних занять використовують фрагменти з різних фільмів; 3. Вплив мультимедіа на учнів у позаурочний час із метою організації змістовного дозвілля (вивчення періодики, перегляд фільмів тощо). Цей процес, зрозуміло, менш контрольований. На думку А. Литвина, медіадидактика - це частина медіапедагогіки, яка займається питаннями застосування медіа в навчальному процесі, передусім розробленням інформаційно-освітніх технологій, особливос-

тями організації дистанційного навчання, розробкою й апробацією нових дидактичних мультимедіа (електронних навчальних програм, посібників, підручників тощо). Медіавиховання - розділ медіапедагогіки, покликаний формувати світогляд, інтереси, потреби, ідеали, мотиви, ціннісні орієнтації, свідомість, переконання, судження, а також конкретні риси характеру, якості особистості, моделі поведінки та розвивати культуру людини засобами масової комунікації. Центральним поняттям медіаосвіти називається медіакомпетентність, яка характеризується такими критеріями: розуміння видів впливу медіа на людину і суспільство, вміння уникати маніпуляцій; уміння здійснювати правильний вибір медіа; вміння користуватися різними медіатехнологіями, вести пошук необхідної інформації; уміння самому створювати медіапродукти [Робак В., 2002: 86; за Литвин А. Завдання...]. Як бачимо, ці визначення свідчать про ухил української педагогічної науки у бік використання медіа, тоді як у демократичних країнах наголос робиться на розвиток критичного мислення.

О. Федоров справедливо вважав, що відбувається змішування та підміна понять «медіаосвіта» та «медіаграмотність». Він провів опитування 26 медіапедагогів з 10 країн світу. Виявилось, зокрема, що 96,15 % опитаних вважають правильним визначення медіаосвіти, запропоноване ЮНЕСКО (воно у нас наведене вище).

Щодо медіаграмотності, то було запропоновано три варіанти відповідей. Перша: «Медіаграмотність виступає за те, щоб людина була активною та медіаграмотною, мала розвинену здатність до сприйняття, створення, аналізу, оцінки медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа у сучасному світі, кодових та репрезентативних систем, що використовують медіа; життя такої людини у суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю» [International, ..., 2001: 9494] отримала 57,69 % голосів. Друга: медіаграмотність - це рух, який має допомогти людям розуміти, створювати і оцінювати культурну значущість аудіовізуальних та друкованих текстів. Медіаграмотний індивідум, яким повинна мати можливість стати кожна людина, здатен аналізувати, оцінювати і створювати друковані та електронні медіатексти [Aufderheide P., Firestone C, 1993: 1.] - 61,54% голосів. Третя: медіаграмотність - це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати і передавати повідомлення у різних формах [Kubey R., 1997: 2] - 46,15 % голосів. Як бачимо, явного лідера немає, голоси розподілилися приблизно порівну. Було з'ясовано, що медіаосвіта включає: використання медіа на інтегрованій, міжпредметній основі навчального плану; розгляд «медіатеми» у рамках конкретного навчального предмету; розвиток критичного розуміння ме-

діа через аналітичну та практичну роботу; вивчення форм, умовностей та технологій; вивчення медіаагентств, їхніх соціальних, політичних і культурних ролей; досвід роботи студента з медіа, співвіднесення його з проблемами власного життя; дослідницька діяльність; запозичення з аудіовізуальної грамотності, вплив англійської мови та американського мистецтва. Медіаграмотність засновується на: розумінні впливу медіа на особистість і суспільство; розумінні процесу масової комунікації; здатності аналізувати та обговорювати медіатексти; розумінні контексту медіа; здатності до створення та аналізу медіатекстів; традиційних та нетрадиційних навичках грамотності; задоволенні, розумінні та оцінці змісту медіатекстів. Експерти виділили такі цілі медіаосвіти та медіаграмотності (в порядку зменшення): розвивати здатність до критичного мислення та критичної автономії особистості; розвивати здатність до сприйняття, оцінки, розуміння, аналізу медіатекстів; готувати людей до життя в демократичному суспільстві; розвивати знання соціальних, культурних, політичних та економічних смислів та підтекстів медіатекстів; навчати декодуванню повідомлень; розвивати комунікативні здатності особистості; розвивати здатність до естетичного сприйняття, оцінки, розуміння медіатекстів, до оцінки естетичних якостей медіатекстів; навчати людину самовиражатися за допомогою медіа; навчати людину ідентифікувати, інтерпретувати медіатексти, експериментувати з різними способами технічного використання медіа, створювати медіапродукти; давати знання з теорії медіа та медіакультури; давати знання з історії медіа та медіакультури [Федоров А.В., 2004]. Чітко простежується, що більшість дослідників дотримується парадигми навчання людини критичному мисленню та автономії від медіа.

Взагалі, вважається що термін «медіаграмотність» був утворений від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Також використовуються такі терміни, як «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «комп'ютерна грамотність» тощо. Д. Консидайн говорить про те, що у США терміни «медіаграмотність» та «медіаосвіта» використовуються паралельно, причому перший більш відомий широкій публіці. Під терміном же «медіаосвіта» часто розуміють набуття учнями знань про медіа [Considine D., 1999: 125; за Федоров А. Терминология...]. Але значна частина вчених дотримується думки, що медіаграмотність - це частина медіаосвіти. К. Ворсноп вважає, що медіаграмотність - це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Чим більше ви вивчаєте медіа (за допомогою медіа), тим більш ви медіаграмотні, тобто медіаграмотність — це здатність експериментування, інтерпретації/аналізу та створення медіатекстів [Worsnop C., 1994: X; за Носова С.С.]. Інші вчені вважають, що медіаграмотність ви-

ступає за те, щоб людина була активною та грамотною, яка має розвинуту здатність до сприйняття, створення, аналізу, оцінки медіатекстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа у сучасному світі, кодових і репрезентаційних систем, які використовуються медіа; життя такої людини у суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю [International..., 2001: 949; за Носова С.С. та Федоров А.В., 2010]. Р. Кьюбі вважає, що медіаграмотність - це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах [Kubey R., 1997: 2; за Носова С.С. та Федоров А.В., 2010]. Тобто фактично всі вчені сходяться на тому, що медіаграмотність - це набуті під час навчання навички аналізу та оцінки медіа.

О. Федоров вважав, що медіаграмотність допомагає учням та студентам спілкуватися з медіа під критичним кутом зору, з розумінням значущості медіа в їхньому житті. Медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично та усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію відносно популярної культури та чинити супротив маніпуляціям. Навчання медіаграмотності має надати студентам і учням можливості: розвивати здатність, знання та відносини, що необхідні для аналізу способів, за допомогою яких медіа активно конструюють реальність; отримувати знання соціального, культурного, політичного та економічного значення цих конструкцій та цінностей, які вони розповсюджують; розвивати рівень оцінки та естетичного сприйняття медіатекстів; декодувати медіатексти, щоб розпізнати та оцінити культурні цінності, практичну значущість, ідеї, що містяться в них; розпізнавати, аналізувати та застосовувати різноманіття технічних засобів для використання та створення медіатекстів; усвідомлювати, що ті, хто створюють (конструюють) медіатексти, роблять це, виходячи багатьох мотивів- (контроль, тиск тощо) - економічних, політичних, культурних, організаційних, технічних, соціальних; розуміти, що кожна людина залучена до селективного та аналітичного процесу дослідження медіатекстів. Цей процес та пов'язані з ним смисли та значення залежать від психологічних, соціальних та природних факторів [Duncan V. (Ed.), 1989: 7; за Федоров А.В., 2003]. П. Ауфдерхайд та К. Файрстоун визначали медіаграмотність, як рух, який має допомогти людям розуміти, створювати та оцінювати культурну значущість аудіовізуальних та друкованих текстів [Aufderheide P., Firestone C., 1993: 1; Dorr A., 2001: 9494; за Федоров А.В., 2003].

Російська дослідниця С.С. Носова вважає, що необхідність медіаграмотності обумовлена невідповідністю споживацьких цінностей, що транслюються популярною культурою, традиційним людським цінностям, які

поступово втрачають значущість для сучасних старшокласників та студентів. Молодь має розуміти, яким чином медіа, що зацікавлені у просуванні визначених товарів та ідей, можуть маніпулювати фактами. Важливим завданням є формування критичного ставлення до мас-медіа, руйнація уявлень про популярну культуру як про виключно розважальну [Grigoryan A., King J.M., 2008: 2; за Носова С.С.].

За Дж. Брауном поняття медіаграмотності має різні визначення для осіб різних професій. Традиційно медіаграмотність давала людині можливість аналізувати та оцінювати літературні твори і створювати якісні тексти. Але у другій половині ХХ ст. вона трансформувалась у здатність компетентно аналізувати, вміло оцінювати та використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо- та телепрограми, а також Інтернет [Brown J., 1998:44; за Носова С.С.].

Канадський вчений Дж. Пандженте вивів вісім ключових принципів медіаграмотності, які дають змогу краще вивчати медіапродукти [Pungente J., 1989. <http://209.85.129.132/search7q> ; за Носова С.С.]. 1. Будь-який медіа-продукт - це сконструйована реальність. Він відображає не реальний світ, а деякі суб'єктивні, ретельно дібрані уявлення про нього. Медіаграмотність допомагає руйнувати такі штучно створені конструкції та розуміти принципи їх створення. 2. Медіа конструюють реальність. Саме медіа формують більше уявлень про навколишнє середовище та особисте ставлення до того, що відбувається. Ставлення до об'єктів реального світу формується на основі медіаповідомлень, які, в свою чергу, сконструйовані фахівцями, що мають визначені комунікативні цілі. Медіа певною мірою формують наше почуття реальності. 3. Отримувачі медіаповідомлення інтерпретують його смисл. Медіа забезпечують свою аудиторію інформацією, на основі якої формується уявлення про реальність. Отримувачі повідомлення інтерпретують та надають смисл, ґрунтуючись на власному досвіді та таких індивідуальних характеристиках, як особисті запити та очікування, актуальні проблеми, сформовані національні та тендерні уявлення, соціальний та культурний досвід тощо. 4. Медіа мають комерційну підтримку. Медіаграмотність дає уявлення про те, що підтримує будь-яке медіа з комерційної точки зору і як комерційний підтекст впливає на зміст медіапродукту, його якість. Створення медіапродукту - це перш за все бізнес, який має приносити прибуток. За усяким медіабізнесом стоять конкретні люди зі своїми інтересами, саме ці інтереси визначають зміст того, що дивиться, читає, слухає отримувач медіаповідомлення. 5. Будь-яке медіаповідомлення транслює ідеологію та інформацію про визначені цінності. Будь-який медійний продукт - це певним чином реклама способу життя та тих чи

інших цінностей. Явно чи опосередковано медіа створюють в очах аудиторії уявлення про «гарне», «красиве» життя; формують споживацькі смаки та дають уявлення про загальну ідеологічну позицію. 6. Медіа виконують соціальні та політичні функції. Медіа впливають на політичну ситуацію та провокують соціальні зміни. Телебачення впливає на результати виборів. Електорат обґрунтовує свої рішення на уявленнях про кандидатів, тобто на сформованому іміджі. Медіа примушують нас задуматися про події, які відбуваються в інших країнах. 7. Зміст повідомлення залежить від форми медіа. Різні медіа передають повідомлення про одну подію, роблячи наголос на різні його аспекти. Таким чином, аудиторія має змогу ознайомитися з різними точками зору та сформувати власну позицію. Кожен медіаресурс має власну унікальну естетичну форму. Кожен медіапродукт має бути представлений аудиторії в естетичній формі, що дає можливість деякою мірою отримувати задоволення від форми та змісту. Цікаві пропозиції канадського дослідника трохи нівелюються неправильними уявленнями про силу впливу медіа.

Роблячи висновки, треба відзначити, що у документах міжнародних організацій, медіаосвіта розглядається як навчання навичкам опанування медіа. Фахівці ЮНЕСКО вважають, що медіаосвіта як частина прав на самовираження та інформацію належить до основних прав та свобод людини. Також сталою є думка, що медіаосвіта має тривати все життя людини.

Важливу роль відіграє розуміння медіа як автономного утворення, відносно якого людина має відігравати активну та самостійну роль, не тільки не ідентифікуючи себе з медіа, а й займаючи до них постійну критичну позицію.

, : • Частина західних вчених вважає, що для ефективної медіаосвіти необхідна участь учнів у створенні медіапродукції. Мабуть, вважається, що таким чином учні навчаться сприймати журналістику як практичне заняття, а не сакральну галузь, і будуть більш критично сприймати результати праці журналістів.

Вчені вважають, що медіаосвіта корінним чином відрізняється не тільки від навчання за допомогою медіа, а й від вивчення самих медіа. Метою медіаосвіти визнається досягнення медіаграмотності.

Важливість медіаосвіти в сучасному світі обумовлена тим, що мас-медіа в умовах глобалізації та інформаційного суспільства часто вирішально впливають на те, яким ми сприймаємо навколишній світ. Але часто медіа безвідповідально ставляться до своєї функції чесно та правдиво інформувати про події та факти дійсності. Тобто віртуальна картинка світу часто

сильно відрізняється від картинки реальної. Медіаосвіта дає людині можливість самозахисту, вчить критично сприймати медійні повідомлення.

Огляд теорій медіаосвіти засвідчив, що вони мають фрагментарний характер та не спираються на цілісне узагальнення сучасного досвіду вивчення механізмів дії мас-медіа та досягнення ними ефектів, тобто впливу на аудиторії. Між тим розуміння закономірностей функціонування мас-медіа, ланок, де виникають шуми, тобто викривлення інформації, є, на наш погляд, обов'язковою складовою вдалої медіаосвіти.

В Україні є певні теоретичні розробки та напрацювання у галузі медіаосвіти. Але необхідно зауважити, що, по-перше, в західних країнах давно вже є стала практика медіаосвіти, на яку можна і треба орієнтуватися, по-друге, теоретичні розробки українських вчених спрямовані не на формування критичного мислення та автономної від медіа особистості (як в багатьох західних країнах), а на опанування медіаобладнанням та використання можливостей медіа в навчальному процесі.

Більшість учених вважають, що медіаграмотність - це результат медіаосвіти, коли людина набуває навички з аналізу та оцінки медіаматеріалів.

Треба відзначити, що більшість фахівців з медіаосвіти перебувають у полоні застарілих уявлень про силу впливу медіа. Але навіть враховуючи цю похибку висновки західних вчених про шляхи впровадження медіаосвіти та досягнення медіаграмотності як її результату, критичного погляду на мас-медіа мають велике значення для розвитку української медіаосвіти.

Література

- ..Гончаренко С. Український педагогічний словник, -К.; Либідь, 1997: - 376 с.
- Гуріненко І. Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту / І. Ю. Гуріненко // Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук, праць. - частина 1. / за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало. - Львів : ЛДУ БЖД, 2009. - С. 181-184.
- Жилавская И.В. Медиаобразование молодежной аудитории. Томск: ТИИТ, 2009. - 322 с.
- Задорожна І Т., Кузнецова Т. В. Медіаосвіта // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / Гол. ред. В. Г. Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008.
- Зязюн І. А. Антропологічний вимір комп'ютерних технологій // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : до-

- свід, проблеми, перспективи : збірник наукових праць. - Частина 1 / за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало. - Львів : ЛДУ БЖД, 2009. - С. 6-13.
- Короченский А.П. Пятая власть? Медиакритика в теории и практике журналистики. - Ростов: Изд-во Ростов, гос. ун-та, 2003.
- Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки
- Новикова А. А. Медиаобразование в англоязычных странах // Педагогика. - 2001. - № 5. - С. 87-91.
- Носова С.С. Медиа-грамотность и её формирование у будущих специалистов по рекламе в рамках курса "Профессиональный иностранный язык"
- Пензин С.Н. Кино и эстетическое воспитание: методологические проблемы. - Воронеж: Изд-во Воронеж, ун-та, 1987. - 176 с.
- Психолого-педагогический словарь / Сост. В.А.Мижериков. Ред. П.И.Пидкасистый. - Ростов: Феникс, 1998.
- Робак В. Медиапедагогіка: аналіз інноваційного зарубіжного досвіду / Робак Володимир // Діалог культур : Україна у світовому контексті : Філософія освіти : зб. наук, праць / [ред. кол. І. А. Зязюн (голов, ред.)], С. О. Черепанова (упоряд. і відп. ред.), Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоева та ін. - Львів: Сполум, 2002. - Вип. 8. - С. 70-92.
- Российская педагогическая энциклопедия. - М., 1993.
- Тверезовська Н. Т. Теоретичні та методичні основи створення і використання навчальних експертних систем у підготовці фахівців вищих навчальних закладів : дис.... д-ра пед. наук : 13.00.04 - К., 2002. - 632 с.
- Усов Ю.Н. Медиаобразование в России (на материале экранных искусств); Докладла российско-британском семинаре, по медиаобразованию. - М., 1995. - 18 с.
- Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и опыт реализации: монография. - Челябинск: Изд-во Челяб. гос. ун-т, 2007.
- Федоров А.В. Медиаобразование в зарубежных странах. - Таганрог: Изд-во Кучма, 2003. - 238 с.
- Федоров А.В. Медиаобразование: история, теория и методика. — Ростов: ЦВВР, 2001, — 708 с.
- Федоров А.В., Новикова А.А. Основные теоретические концепции медиа образования // Вестник Российского государственного гуманитарного фонда. - 2002. - № 1. - С. 149-158.
- Федоров А.В. Права ребенка и проблема насилия на российском экране. — Таганрог: Изд-во Кучма, 2004. — 418 с.

- Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. - Таганрог: Изд-во Таганрог, гос. пед. ин-та, 2010. - 64 с.
- Федоров А. Терминология медиаобразования // mediagram.ru
- Хуторской А. Современная дидактика. - СПб.: Питер, 2001. - 536 с.
- Шарикив А.В. Медиаобразование: мировой и отечественный опыт. - М.: Изд-во Академии педагогических наук, 1990. - 66 с.
- Aufderheide P., Firestone C. Media Literacy: A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy. - Queenstown, MD: The Aspen Institute, 1993.
- Bazalgette C, Bevort E., Savino J. (Eds.) Media Education Worldwide: UNESCO, 1992. - 256 p.
- Brown J. Media Literacy Perspectives // Journal of Communication. - Volume 48.-Issue 1.-1998.
- Considine D. Media Education in United States of America // Educating for Media and the Digital Age. Country Reports. Austrian Federal Ministry of Education and Cultural Affairs & UNESCO, 1999. - P. 125-128.
- Dorr A. Media Literacy // International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Vol. 14 / Eds.N.J.Smelser & P.B.Baltes. - Oxford, 2001.
- Duncan B. (Ed.). Media Literacy. Resource Guide. - Toronto. Ontario: Ministry of Education, 1989.
- Feilitzen C. von. Media Education, Children's Participation and Democracy // Feilitzen C. von. and Carlsson U. (Eds.) Children and Media: Image, Education, Participation. - Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 1999. - P. 24-26.
- G'erbner' G. Educators Activists Organize to Promote Media Literacy in U.S // The New Citizen, 1995. - Vol. 2. - № 2.
- Gonnet J. Education aux medias: Les controversies fecondes. - Paris: CNDP, Hachette, 2001.- 144 p.
- Gonnet J. Modes et permanences / Revue Educations. - 1997. - N 14. - P. 10-15.
- Grigoryan A., King J.M. Adbusting: Critical Media Literacy in a Multy-Skills Academic Writing Lesson // English Teaching Forum. The United States Department of State for teachers of English. - Washington, 2008.
- Hart A. Understanding the Media. - London: Routledge, 1991.
- International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. - Vol. 14 / Eds.N.J.Smelser & P.B.Baltes. - Oxford, 2001.

- Kubey R. Media Education: Portraits of an Evolving Field // Kubey, R. (Ed.) Media Literacy in the Information Age. — New Brunswick & London: Transaction Publishers, 1997.
- Kubey R. (Ed.) Media Literacy in the Information Age. - New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 1997. - 484 p.
- Kubey, R. Obstacles to the Development of Media Education in the United States. Journal of Communication (Winter), 1998. - P. 58-69.
- McMahon B. Relevance and Rigour in Media Education. Keynote Presentation to the National Media Education Conference. - Baltimore, 2003.
- Masterman, L. A Rational for Media Education // Kubey, R. (Ed.) Media Literacy in the Information Age. - New Brunswick & London: Transaction Publishers, 1997.-P. 15-68.
- Masterman L. Teaching the Media. - London. Comedia Press, 1988. - 341 P-
- Media Education. - Paris: UNESCO, 1984. - 211 p.
- Piette J. & Giroux L. The Theoretical Foundation of Media Education. In: Kubey, R. (Ed.). Media Literacy in the Information Age. - New Brunswick (U.S.A.) and London (UK): Transaction Publishers, 1997 P. 89-134.
- Pungente J. From Barry Duncan et al. Media Literacy Resource Guide, Ontario Ministry of Education. - Toronto, ON. Canada, 1989.
- Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization UNESCO // Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999, p.273-274. Reprint in: Outlooks on Children and Media. Goteborg: UNESCO & NORDICOM, 2001, p. 152; no <http://edu.of.ru/medialibrary/>
- Worsnop C. Screening Images: Ideas for Media Education. - Mississauga, Ontario: Wright Communications, 1994.

Автори огляду

В. Іванов, докт. філол. наук, проф.,

Т. Іванова, докт. пед. наук, проф.,

Ю. Мірошниченко